

Kent Planlama'dan Kentsel Tasarıma Geçişte Düşünülecek Boyutlar (1)

Özcan ALTABAN

Abstract

1970'li yılların ortasında büyük ekonomik krizin yaşandığı İngiltere'de planlamanın başarısızlığı ve uygulamadaki yetersizliklere karşı özellikle orta sınıflardan kaynaklanan güçlü bir toplumsal muhalefet oluştu. O dönemde geçerli olan kapsamlı planlamaya tepki olarak hızla artan kent sorunlarına çözüm arayışında aksiyon planları öne çıktı. Bilahare aksiyon planının çok boyutlu bir örneği olan kentsel tasarım yaklaşımı önem kazandı. Eğitim kurumlarında mimarlık ve planlamanın yanında kentsel tasarım programları başlatıldı. İşte bu derleme yazı da o tarihlerdeki tartışma, konferans, makale ve bildirilerden yararlanarak hazırlanmıştır.

Bu yazıda önce kent olgusuna farklı yorum getiren planlama yaklaşımları özetlenmektedir. Bunların içinde kent morfolojisinin kentteki hemen tüm süreçleri kapsayan yapısı, analitik yöntemleri ve pratik çerçevesi açıklanmaktadır.

Yazının ilerleyen kısmında kent planlamadan kentsel tasarım ölçeğine geçiş aşamasında, tasarımdan ve tasarımcıdan beklenen

Keywords:

Kent olgusu, planlama, kentsel morfoloji, fiziki yapı, sosyal süreçler, kentsel değerler, kentsel tasarım

Özcan ALTABAN, *From Town Planning to Urban Design Work-The Dimensions to be Considered*. Doç.Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
e-posta: altaban@metu.edu.tr

(1)Bu yazı büyük ölçüde kaynakçada belirtilen, özellikle İngiltere’de 1970-80’lerde ortaya çıkan Planlama-Kentsel Tasarım tartışmaları, makale, rapor ve bildirilerden derlenmiştir. Yazının asıl amacı ülkemizde 1980’ler sonu ve 1990’larda özellikle Toplu Konut Projeleriyle belirginleşen Plan-Tasarım çelişki ve sorunlarına eğilmek üzere kurulan ve giderek gelişen Kentsel Tasarım Eğitimi programlarında yer alan öğrencilere bir ön kaynak oluşturabilmektir.

(2)Kentsel Tasarım yaklaşımının öncelikle İngiltere’de 1960 sonrası kent merkezlerinde ‘Slum Clearance’ projelerinin artışına paralel olarak ‘Action Plan’ arayışıyla gündeme geldiğini söyleyebiliriz. 1965 tarihli ‘Planning Advisory Group’(PAG) raporuyla önerilen ‘The Future of Town Planning’ sistemi yeni bir plan kademelenmesi ve anlayışı getirdi. Bu raporu esas alan 1968 tarihli ‘Town Planning Act’ yeni planlama sisteminin yasal çerçevesini belirledi. 1971’den itibaren Sheffield, Edinburgh, Manchester Mimarlık Fakültelerinde,1972’de Oxford Polytechnic Okulunda ‘Urban Design’ programları başlatıldı. Türkiye’de de 1980’lerin başında önce Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde, 1990’ların ortasında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Kentsel Tasarım Lisans-üstü eğitim programları kuruldu.

özelliklere, becerilere ve niteliksel öğelere, planlama-tasarım bütünlüğüne yer verilmektedir. Sonuç, görüş ve öneriler bölümünde, kentin sunduğu kültürel, mekânsal ve çevresel değer ve fırsatlardan kentli halkın eşit olarak faydalanmasının ve tüm süreçlere katılımının gerekliliğine değinilmekte, kentsel mekân-çevre düzenlemelerinde piyasa değerleri ve çıkarları yerine kullanım değerinin esas alınmasının önemine vurgu yapılmakta, ekonomik gelişme ve büyümede yaratılan değerlerin de eşitlikçi paylaşılması gerekliliği belirtilmektedir.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde, endüstrileşmesini gerçekleştirmiş kapitalist ülkelerde ve sosyalist kökenli ülkelerde kentleşmeye bağlı kent sorunları farklı nitelik ve niceliksel boyutlarda gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Fakat bu farklı ülke toplumlarının farklı sosyal kesimleri kentlerde ortaya çıkan sorun ve bunalımları da çok çeşitli biçimlerde yaşamış ve yaşamaktadır.

Modern Topluma geçiş ya da çağdaşlaşma uğraşı veren ülkelerde topluma aşılacak istenilen ideolojilere uygun koşullandırmalar halen süregelmektedir. Bu çerçevede endüstrilerin mekânsal organizasyonunda, serbest girişimcilikte gelişmeler teşvik edilirken, kent sorunlarının çözümüne yönetimlerin (yerel) Sivil Toplum Örgütlerinin ve halkın katılımı ve desteklenmesi devamlı ertelenmekte ya da göstermelik bazı düzenlemelerde geçiştirilmektedir. Toplumlara aşılacak daha çok büyüme, teknolojik olanaklar, daha çok tüketme tutkusu, insan ve insanın psikolojik, sosyal ve kültürel sorunlarını devamlı gündem dışı tutmakta ve izlenen politikalar da küresel konjoktür yörüngesine oturtulmaktadır.

Özellikle hızla kentleşen ülkelerde büyük kentler, metropoller çeperinde yığılan gecekondu bölgeleri, sağlıksız yaşam çevreleri, giderek artan işsizlik, düşük gelirli insanların sosyal ve ekonomik sorunları, kentlerin içinde, eski dokusunda, kent merkezlerindeki sorunlar artmakta ve bazen bunalımlara, şiddet içeren eylemlere dönüşmektedir.

Kentleşme sorunları ortaya çıkmaya başladığında, özellikle 60’lı ve 70’li yıllarda, plancı ve mimarların ve de kuramcılarının dünyasında, iyi tasarlanmış, esnek, çekirdek konutlar vermek ve bol yeşil alanlı iskân çevreleri yaratmak gibi çözüm paketleri güncellik kazanmıştı. Kısa sürede bu tür ütopyalar sorgulanmaya başlandı. Asıl sorun bu yeni kentlilerin kentten, işyerlerinden ve pazardan uzak yörelerde yerleştirmek istenmesinden doğuyordu. Dolayısıyla bu tür hazır çözümler kente göçen insanların sorunlarına cevap vermiyordu. Sorun otoritelerin, plancıların, mimarların algıladıklarından çok daha kritik ve çok boyutlu idi.

Böyle bir ortamda kentle uğraşan sosyal bilimcilerin, teknik adamların arayışları kentin yapısı ve işleyişi hakkında genel, kapsamlı bir kuramın varlığı/yokluğu üzerinde gelişti. Ancak görüldü ki böylesine bir “genel kuram” yoktu. Bunun yerine çeşitli sektörel tartışma konuları vardı. Dolayısı ile kent hiç bir zaman bütünsel bir yaklaşımla ele alınamadı. Fakat konut, koruma, ulaşım, kamusal hizmetler bağlamında ve parçalar halinde tartışıldı ve çözümler arandı. Çünkü tüm kentler

hakkında bir genelleme yapmak olanaksız görünüyordu. Kent olgusu çok karmaşıktı, aynı zamanda bilgilerimiz de çok parçalı düzeydeydi. İşte kısmen bu nedenlere de bağlı olarak, kapsamlı planlama yaklaşımına bir tepki ve eylem (aksiyon) planlamasının bir türü olarak 'kentsel tasarım' yaklaşımı ortaya çıktı (2).

'Kentsel tasarım' konusuna çerçeveler ararken kent olgusuna ne tür yaklaşımlar (arayışlar) olduğunu özetle gözden geçirmekte yarar vardır. Kent olgusuna bakışta farklı yollar aranmıştır ve bu arayışlar günümüzde de kısmen varlıklarını sürdürmektedir.

KENT OLGUSUNA FARKLI YAKLAŞIM ARAYIŞLARI

Ekonomik Yerleşimi Yaklaşımı: Bu yaklaşım esas olarak arazi kullanış, arazi değerleri ve bunları etkileyen ulaşılabilirlik ilişkilerini araştırır. Maliyet önem kazanır.

Biçimsel-Sezgisel Tasarlama Yaklaşımı: Bu yaklaşımda kentteki fiziki form-yapı ve etkinlikler arasında deterministik bir ilişki olduğu varsayılır. Böylece tasarımcı kendisini fiziki çevreye müdahale ederek toplumu biçimlendirmede üstün bir varlık olarak görür, o sanıya kapılır.

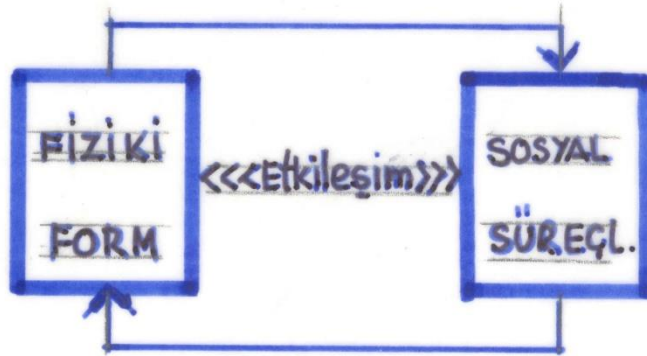
Algılamacı Yaklaşım: Bu yaklaşımda kentin Mekânsal-Fiziksel bileşenleriyle ilgilenilerek, kentin nasıl algılanmasının daha anlamlı olduğu üzerinde durulur. Kentsel sahneyi oluşturan öğeler arasında belirli dengeler olması gerektiği, bu öğelerin çeşitlilik içinde kullanımından doğan karmaşıklıklar yaratılabileceği, bu öğeler belirli devamlılık içinde organize edilebilirse kentin daha iyi algılanabileceği ve heyecan verici ortamlar oluşturabileceği savunulur. Bu yaklaşım tarihsel gelişmeyi devre dışı tutar. Oysa bir kenti tarihsel süreç içinde almazsak o kenti yeterli düzeyde anlayamayız.

Sosyal ve Tarihsel Yaklaşım: Bu yaklaşımda kentin bir rastlantı olarak doğmadığı, kentin sosyal ve tarihsel bir ürün olduğu kabul edilir. Tarihsel süreçte bazı tek tek eylemler kenti biçimlendirmede etkili olabilirler. Ama her eylem sosyal sürecin bir parçası olarak ortaya çıkar. Kentteki değişim ve dönüşümler bu sosyal süreçlerle bağımlılık içindedir. Her toplumda birbirleriyle az veya çok çelişen ve kent mekânından pay almak için yarışan, şöyle veya böyle çıkar sağlayan çeşitli gruplar eşit olmayan bir rekabet içinde olabilirler. İşte bu takdirde kentin homojen olmayan, devamlılık göstermeyen bir imajı ortaya çıkar. Bu imaj kent yapısının çeşitliliği ve zenginliğini gösterir. Kenti parçalarından başlayarak anlamaya çalışırız. Böyle bir yaklaşım doğrudur aslında. Fakat bu Ortodoks planlamanın bize aştığı gibi (konut, ulaşım, ticaret, sanayi vb.) yalnız işlevsel bir bütünün parçaları olduğu anlamına gelmez. Doğru olan bu işlevsel parçaları, uyum içinde olmayan bir bütünün sosyal ve tarihsel parçaları olarak ele almak gerekir. İşte bu çeşitli kent parçaları sosyo-ekonomik sistemi oluşturan çeşitli sosyal süreçler tarafından ya adım adım ya da toptan üretilir veya ortadan kaldırılırlar. Tüm bu farklı ve çeşitli süreçler, özgün veya sıradan gelişmeleri/sosyal mekânları yaratırlar. Örneğin, bir tarihi çekirdek, bir banliyö, bir toplu konut alanı, bir gecekondulu alanı gibi farklı kent parçaları kentin oluşumunda izlenen farklı

süreçlere bağlanabilirler. Kendi toplumumuzda ve kentlerimizde izlediğimiz gibi düzenli toplu konut alanı ile kendi sosyoekonomik koşulları içinde oluşan bir gecekondu alanı aynı dönemlerde farklı göstergeler olarak kentsel mekânda ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir açıklama çerçevesinde sosyal ve tarihsel yaklaşımın asıl amacının kentin parçaları ve bütünü ile toplumdaki sosyal üretim süreçlerinin sonuçları olarak ele almak olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 16. Yüzyıldan bu yana kent tarihinin toplumlarda geçerli sosyal ve ekonomik düzenler ile yakın bağlar içinde geliştiğini söylemek de yanlış olmaz.

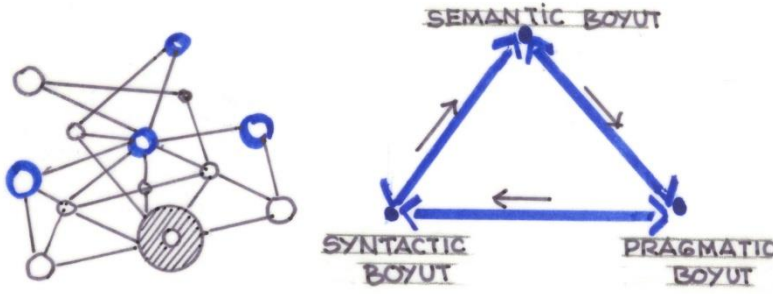
Kentsel Morfoloji Yaklaşımı(Gebauer ve Samuels, 1981): Kentsel morfoloji yaklaşımı işlevsel ve ekonomik yaklaşımları da kapsar. Aynı zamanda algılamacı, tarihsel ve sezgisel yaklaşımları da içine alabilir. Kentsel Morfoloji kentin nesnel bir analizini yapmaya çalışır.

Kentsel morfoloji kenti: Fiziki bir yapı ve gerçeklik, toplumdaki dinamiklere göre sürekli gelişen, değişen ve dönüşen bir organizma, sosyal güçler ile onların yaşadığı yapı çevre arasındaki etkileşimlerin bir odak noktası olarak bu çözümlenmeleri yapmaya çaba gösterir. Kentsel morfoloji yaklaşımını şematik olarak anlatımı şöyle olabilir.

Şekil 1.
Fiziki Form ile Sosyal Süreçlerin Etkileşimi (Gebauer ve Samuels, 1981).

Fiziki form ile sosyal süreçler sürekli etkileşimdedir. Birbirinden ayrılmaz ve diyalektik bir ilişki içindedirler. Dolayısı ile kentsel morfolojiye her iki açıdan gözlenebilecek bir ortam olarak bakabiliriz. Bazıları salt fiziki form yönünden, diğerleri sosyal süreçlere daha yakın bir yaklaşım benimseyebilirler. Kentsel morfolojinin yapısını dilin semantic, syntactic ve pragmatik boyutlarının birbirlerini tamamlamaları gibi kentin çeşitli bileşenlerini çok boyutlu bir araya gelişine ilişkin bir benzeşimle açıklayabiliriz (Hillier ve Others, 1983). Kente ait çözümlenmelerde kentin bileşen öğelerini ve niteliksel öğelerini inceleyerek kenti tanımlayabiliriz.

Şekil 2.
Kent (Garcia ve Rimoch, 1978)

Şekil 3.
Dil (Kentin Fiziki Form Bileşenleri ile Dil'in Boyutları Arasında Benzeşim/Analogy kurulabilir. Semantic Boyut anlama aittir. Syntactic Boyut Kurguya, gramere aittir. Pragmatic Boyut tarihsel gerçekleri pratikteki anlamlarıyla kullanmaktır) (Hillier ve Hansen, 1978).

Kentin temel bileşenleri, yapıli formlar ve açık mekânlar olarak ele alınabilir. Kentin açık mekânlar genelde kamusal ve özel mekânlardan oluşur. Kamusal açık mekânları; yollar, meydanlar ve yeşil alanlar oluşturur. Yapılı formlar ise kamusal ve özel mekânlar arasında bir arabulucu işlevini yapar. Yapılı formlar ile açık mekânlar arasındaki ilişkiler de kentsel dokuları meydana getirir. Bu kentsel dokular, komşuluk, semt, mahalle ölçeklerinden, yapı adaları ölçeğine kadar incelenebilir. Kentsel doku aynı zamanda akılcı bir mekân organizasyonunu açıklar. Bu dokular tarihsel gelişim boyunca oluşan değişim ve dönüşümlere ilişkin dinamik sosyal süreçleri de açıklamaya yardım eder. Bir kentteki farklı dokular farklı gelişme dönemleri ile de paralellik gösterirler. O kentin sosyal süreçlerini mekânsal yansımalarını da kentsel dokulardan izleme olanağı bulunabilir. Kentin bileşenlerini üç boyutta incelemek olasıdır. Kentin fiziki yapısı, kentin işlevsel yapısı ve bu iki yapıyı ilişkilendiren süreçler.

Kentin Fiziki Yapısı: Bu yapı kentin insan tarafından oluşumuna, üretimine göre şekillenir. Bu yaklaşımda kent somut bir gerçekliktir. Kenti incelemede en iyi temel, işte bu yapıdır. Kentin fiziki yapısı da iki türde//tıpte ortaya çıkar. Tematik (benzeşen) ve tematik olmayan yapılardan (benzeşmeyen-özgün bileşenlerden) oluşur. Kentte birbirine benzeşen yapı adaları, modüler ya da parsel düzenindeki imarlı yapı formları, aralarındaki açıklıklar ve belirli ebatlardaki açık alanların yana gelmesinden kentin belirli düzen içindeki fiziki deseni ortaya çıkar. Bu desen benzeşen, tematik kent dokularını temsil eder. Grid-iron bir desen veya tekrar eden konut tipleri/grupları bu tür yapıya örneklerdir. İşte bu tür mekân organizasyonu düzenli ama monoton bir mozaik andırır.

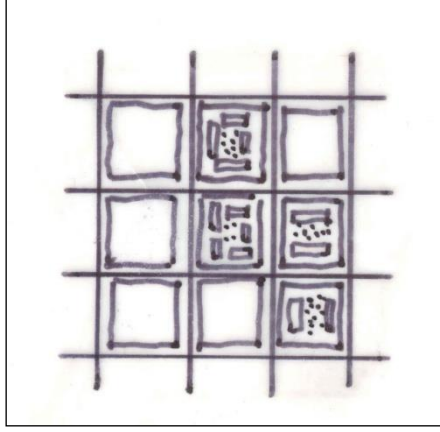
Kentin benzeşmeyen, tematik olmayan bileşenleri dokudan daha geniş alanlara kente ait referans noktalarını (röperleri) verirler ve çoğunlukla farklı dokuları eklemleştirebilir ve ilişkilendirir. Bu benzeşmeyen özgün elemanlar kentteki mekânsal örgütlenmeyi, tanıtıcı, kimlik kazandırıcı roller yüklenmişlerdir. Bu tür bileşenleri iki tür olarak sınıflandırabiliriz.

Odaklar; kentsel yapının müşterek merkezli (konsantrik) noktalarıdır. Odakların bir yerde çokça bulunması ile merkezler oluşur. Odaklar fiziki form ile üstünlük, tanıtıcılık kazanır ya da etkinlikleri çekmesiyle ayrıcalık gösterir. Örneğin tarihi bir yapı,

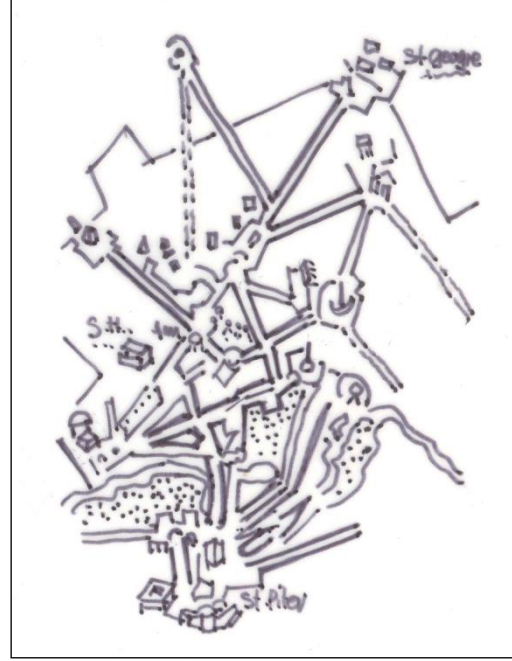
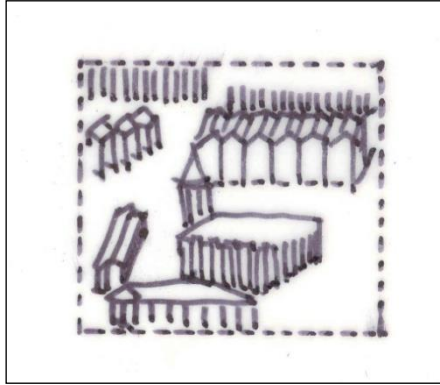
bir meydan, bir dini yapı veya bir yönetim yapısı *odak* görevini yüklenir. Bulvarlar, anayollar kent içindeki çeşitli kent elemanlarını birbirine ilişkilendiren *kanallar* topladıkları veya besledikleri alanlara *sınırlar* da getirir.

Odaklar ve kanallar kentin değişmeyen (veya çok az değişen) özgün referanslardır.

Şekil 4.
Tematik yapı
(Gebauer, 1980).

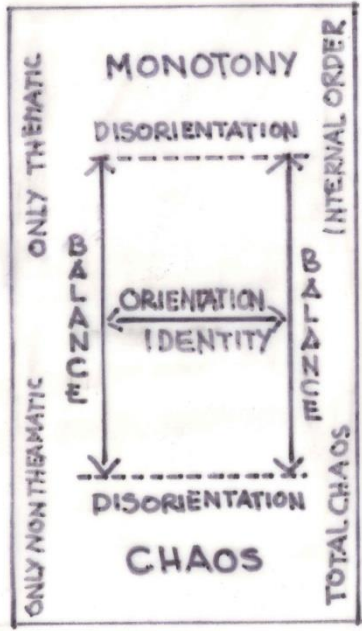
Şekil 5.
Tematik olmayan yapı
(Gebauer, 1980).

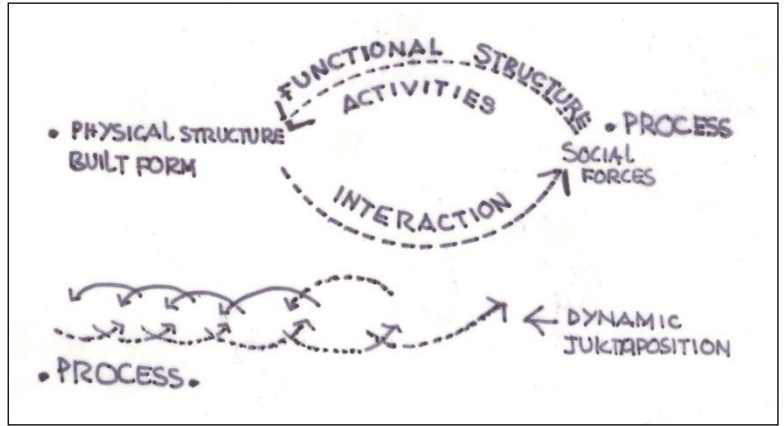
Şekil 6.
Kanallar ve Odaklar (Gebauer,
1980).

Bir kentsel dokunun veya daha geniş kent parçalarının 'kimliği' büyük ölçüde bu tematik ve tematik olmayan elemanların karışımı ve dengeli bileşimi ile belirlenir. Dengeli ve yönlendirici karışım kentte '**kimlik**' kazandırırken yalnız '**tematik**' bir düzen **tekdüzelik** (monotonluk) yaratır. Yalnız '**tematik olmayan**' elemanlardan oluşan bir yapı ise '**karışıklık**' (kaos) yaratır.

Şekil 7.
Monotonluk ve Kaos
Oluşumu (Garcia&Rimoch, 1978).

Şekil 8.
Fiziki Yapı ile Sosyal Güçler
Arasındaki Yoğunluklu Süreçler
(Gebauer, 1980).

İşte burada sözü edilen tekdüzelik ve karışıklık terimleri bizi ikinci tip analize götürür ki bu da kentin '**değer**'lerinin açıklanması ya da görsel niteliklerinin yorumlanmasına kapı açar.

Kentin işlevsel yapısında kentin örgütleyici, özendirici, mal ve ürün dağıtıcı ve ekonomik değer üretici özelliklerini görürüz. Bu yapıda rol alan 'etkinliklerin' çözümlenmesi onların iyi tanımlanması ve konuları ile yapılabilir. Örneğin kent merkezlerindeki etkinlikler çoğunlukla *odak* noktalarında ve yol boylarında, çeşitli kademelerdeki ulaşım akslarında ve belirli bir sıralama içinde toplanırlar. Merkezlerdeki *etkinlik desenlerini* incelemede bu bir ilk adımdır. Daha sonra bu inceleme *davranışsal* ve *ekonomik* çözümlenmelerle sürdürülür. Çünkü işlevsel yapı yalnız fiziksel olarak anlaşılabilir. Kentin işlevsel yapısında benzeşen, tekrar eden kamusal ve özel etkinlikler olabilir. Kamusal etkinliklere örnek olarak yerel ya da merkezi yönetim işlevleri, özel etkinliklere örnek olarak da konuta yönelik eylemler, alışveriş ticaret iş etkinlikleri gösterilebilir.

İşlevsel yapıda farklılaşma tek düzelik göstermeyen etkinlikler önemli ölçüde o toplumun değer sistemini, sosyal süreçlerini de açıklayıcı olurlar. Örneğin; pazarlar, geleneksel çarşılar, sokak satıcıları (seyyar satıcı ve işportacılar), dolmuşlar bu tür etkinliklerdendir.

'**Süreç**'lere gelince bunlar kentin dinamik bir 'etkileşim-iletişim' ortamını oluştururlar. Kentler sosyal, ekonomik ve politik bir etkileşim alanıdır. Kentte, kentli insanın yaşamını zenginleştiren **kültürel değerler** oluşur.

Kentteki karşılıklı etkileşimler; değişim, dönüşüm ve gelişmeler *altyapı, arazi bölünmeleri (arazi düzeni)* ve yapı formlarına ilişkin süreçlerle açıklanabilir.

- Kentsel altyapı ve kamu servislerinin dağılımı, ulaşım ağı ve kanalları, açık alanların yapısı ve dağılım su altyapısının en önemli göstergeleridir. Yine bu sürecin en belirgin göstergeleri ise yollar ve meydanlardır.
- Kentsel arazinin kullanımı, işgali ve bölünmesi, arazi sahipliğine (mülkiyet biçimine), arazi değerlerine ve arazinin planlarla denetimine bağlıdır. Bu sürecin fiziki göstergeleri parsel ve yapı adalarıdır. Dolayısıyla kentsel arazi düzeni o toplumdaki sosyal yapıyı da çarpıcı biçimde yansıtır.

Yapılı formlar, kentteki yapı çevrenin özelliklerini ve dönüşüm süreçlerini gösterir. Yapı tipolojisi ise toplumsal değer ve gereksinimlerin mekândaki oluşumlarıdır. Örneğin; dini yapılar, yönetim ve kültür yapıları, alışveriş merkezi ve yapıları, lüks konutlar, apartmanlar ve gecekondular yapıları.

İşte bu tür bir 'süreç' analizi içinde üç boyut birbirleriyle sürekli etkileşimdedir ve birbirinden ayrı tutulamaz.

Böyle bir *süreç* devamlı ve dinamik bir karışım gösterir ve genelde *kentsel yapıyı* yaratır.

KENTSEL DEĞERLER ve NİTELİKSEL ÖĞELER

Kent bir toplumun değerlerini de açıklayıcıdır. Herhangi bir kentsel çevrede bu değerlerin varlığını veya yokluğunu anlayabilmek/algılayabilmek çok önem taşır. Bu değerler:

1. **Autonomy** (Bağımsızlık/Muhtariyet)
2. **Identity** (Kimlik)
3. **Security** (Güvenlilik)
4. **Complexity** (Karmaşıklık)
5. **Diversity** (Çeşitlilik)
6. **Hierarchy** (Kademelilik)'dir.

Şekil 9.
Kentsel Değerlere Örnekler (Garcia ve Rimoch, 1978).

İşte bu değerlerin kombinasyonu bizi *nitelik/kalite* konseptine götürür. Kentsel nitelik işte bu türden kent eleman ve değerlerinin karışımıyla oluşur. Bu değerlerin devamlı üretimi, yenilenmesi ve kentliye mal olması ile *Kent kimlik* kazanır (Lynch, 1960).

Tekeliye göre; bir *kentin kimliğinden* söz ettiğimizde kentte yaşayanların onda buldukları bir değerler, bir amaçlar

kümesinden, *kente* yüklenen bir idealleştirmeden söz etmiş oluyoruz. **Kimlik** ona yakıştırılan bir değer oluyor, kentte yaşayanların yakıştırdıkları bu **kimlik** kentin **kişiliğiyle** de ilişkilidir. Bu bakımdan kentin kişiliği kentin kimliğinin ne olabileceğini sınırlar, *kimlik* ise kişiliğin gelişme projesini yönlendirmiş olur (Tekeli, 1990). Plancılar, tasarımcılar, kentte yaşayanlar ve yöneticiler çoğunlukla kentler hakkında kendi değer setlerini oluştururlar. Kevin Lynch'e göre bu değer setlerini (tipik fakat uyumlu olmayan, hatta birbirleriyle çelişen) aşağıdaki gibi sıralarsak bu konuda düşünmek kolaylaşabilir (Lynch, 1960; 1982).

“Kent eğer gerçek bir kentsel ortam yaratabilmişse yaşayanlara doyum sağlayabilir (çeşitlilik, şaşırtıcılık, pitoresklik ve etkileşim ortamı vb) toplumunun tarihini ve doğasını açıklamalı ve güçlendirmelidir” (Lynch,1982).

- Kentin temel öğeleri; onun imgesi, kültürel anlamları, tarihi derinliği ve geleneksel formudur.
- Düzenlilik, okunabilirlik ve geçerli işlevsellikleri kentin asıl ölçütleridir.
- Kent tasarımının asıl odağını, en basitinden gerekli kentsel servislerin ve kolaylıkların sunumu ve bakımı oluşturur. Kent insanı yaşamına tarafsız destek sağlayan bir ortamdır.
- Kentsel çevre bireysel deneyim yoluyla değerlendirilmelidir. Buna açıklık, eğiticilik, okunabilirlik, insanı hislendiren duygu ortamı gibi öğelerde girer.
- Kent kazanç ve güç yaratıcı bir araçtır. Dolayısıyla kent fırsatlar alanıdır ve sosyal savaşım yeridir. Kaynakların bölüşümü ve sömürsünün yapıldığı bir sahnedir.
- Diğer bir yaklaşım da kentin asıl değerlerine hiç aldırılmadan daha bireyci bir yaşam biçimini seçmek olabilir. Kentteki fırsatlardan yararlanarak yalnız kendi değerlerini yaratmak da kentli birey ve grupların bir seçmesi olabilir.

Ayrıca Kevin Lynch'in yukarıda sıralanan değer setlerine referansla planlama ve mimarlık öğrencilerine 1977 yılında şu soru yöneltilmiş: “İyi bir kent hakkındaki kişisel görüşleriniz nedir?” Öğrencilerin verdiği cevaplardan ortaya çıkan Kentsel Değer setlerinden bir kısmı aşağıda sıralanmıştır (Lynch, 1982).

- Yaklaşılabilirlik
- Seçme ve Fırsat Eşitliği
- Güçlü Sosyal İletişim Ağları
- Sosyal Etkileşimin Desteklenmesine Ortam Hazırlama
- Küçük Sosyal Grupların Etkinlik ve Kimliklerinin Desteklenmesi
- Yaşanılan Kentsel Ortamdan Emin Olma
- Güvenlilik ve İtimat Etme
- Denetime Açık Kurumsal Yapı
- İyi Hizmet ve Servis Sunumu
- Günlük Yaşamda Davranışsal Özgürlük

- Temiz, Sağlıklı, Kirlilikten Arındırılmış Bir Çevre
- İstikrarlı ve Çeşitlilik Gösteren bir Ekonomik Temel
- Güçlü Doğal Kimlik Ögeleri
- Tarih, Zaman ve Geleneğin Okunabilmesi
- Heyecan Verici Çevresel Çeşitlilik ve Zenginlikler
- Eğitim ve Bilgi Değişimi İçin Sosyal Örgütlü Çevre

Yukarıda sıralanan bütün bu boyutlar bir yerleşmenin değerlerine ilişkin anahtarlar olarak verilebilir. Ancak bunlar aslında Sosyal Sistemin de öğeleridir, her zaman **fiziksel** ya da **mekânsal** değildir.

KENTSEL TASARIMIN BOYUTLARI (Brian Goodey, 1979)

• **Mekânsal Boyut (Ölçek)**

Kentsel tasarımın özel ilgi alanı, kentte kimsenin sahiplenmediği oysa gerçekte herkese ait olan yapılar arasındaki mekânlardır. Ancak kentsel tasarım yalnızca bu dış mekânların yapısı, görünüşü, silueti, vistalar, yönlendirici işaretlerle de uğraşmaz ve bu tasarım eşsiz bir sanat dalı da değildir. Mimarlık ve Planlamanın uzmanlaştığı alanları da doğru değerlendirmek gerekir.

• **Zaman Boyutu**

Kentsel Tasarım kentlerin değişim boyutu ile uzun bir zaman dilimi içinde yakından ilgilidir. Böyle olunca Planlamaya daha yakındır. Çevreyi tarihi bir perspektif içinde görmek zorundadır. Kentte var olan fiziksel yapının evrimini, insan etkinliklerini, yapıli formları, ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin ışığı altında okumak ve anlamak durumundadır. Geleceğe dönük değişim ve dönüşümlerin aşamalandırılmış bir seri içinde, fırsatlar ve sınırlamalar ile birlikte görmeli, değişimin bir neslin ömrü boyunca yaşanılacağını, kullanılacağını ve ziyaret edileceğini değerlendirmekle karşı karşıyadır.

• **İnsan ve Çevre İlişkisi**

Kentsel tasarımcı dış mekânların kullanıcılarıyla onların iç mekânlarla ilişkilerini de gözlemlemelidir. Mekân kullanıcıların ekonomik kaynak olanaklarını, hareketliliğini, estetik ilgi alanlarını, ailelerin yaşam biçimlerinden kaynaklanan duyarlılıklarını da çok iyi değerlendirmekle karşılaşacaktır.

• **Çok Aktörlülük (Çok Taraflılık)**

Kentsel tasarımcı kamusal alanlarla doğrudan ilgilenirken çok sayıda mülk sahibi ve kullanıcı tarafından karşılaşacaktır. Çok işlevli (miks kullanımlı) gelişme alanlarında çeşitli alan ve işlevle ilgili müşteriler bulunacaktır. Yapılı veya doğal çevrenin yeniden düzenlenmesi veya denetim altına alınmasında bu defa çok sayıda yönetici (bürokrat) ve yönetim örgütü ile karşılaşacaktır. İşte bu nedenle kentsel tasarımcı çok sabırlı ve hünerli bir müzakereci, çıkarları dengeleyici, ilişkileri canlı tutabilecek bir rolde olacaktır. Kaynakların genelde kıt olduğu düşünüldüğünde bu rol çok daha işlevsellik kazanacaktır. Kentsel tasarımcı

karşılaştığı tarafları ikna etme, uzlaştırma becerisi sayesinde başarılı olabilecektir.

- **Çok Disiplinlilik**

Kentsel tasarımcı, Plancılık ve Mimarlık gibi iki büyük disiplin arasında aracı/orta adam rolündedir. Bu iki disiplini yakınlaştırıcı bir AJAN durumundadır. Mimar kendisini daha çok teknolojist ve sanatçı olarak, Plancı ise kendisini bir sosyal bilimci ve iş idarecisi olarak görür. Diğer uzmanlık dalları da kendi alanlarının dokunulmaz sınırlar içinde değerlendirilirler. Kentsel tasarımcı bu mesleklerin sınırlarını ve hangi noktalarda ortak ilişkilerin kurulabileceğini iyi bilmek ve onları ortak çalışmaya yönlendirmek gibi çok zor bir görevle de karşılaşacaktır.

- **Rehberlik**

Kentsel tasarımcının asıl önemli rolü çalıştığı kentsel alandaki gelişme, değişim ve dönüşümleri yönlendirmektir. Bu süreçleri amaçlanan uçlara kadar uzanan bir seri *etaplama* içinde görmek durumundadır. Dolayısıyla hedeflere giderken ortaya çıkacak sosyal, ekonomik, politik ve görsel sonuçlarında her aşama için 'sorun alanı' olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu nedenle hedef, alt hedef ve operasyonel araçlar seçiminde kullanıcılar, çeşitli taraflar ve mesleklerle ilişki kurmak ve onlara devamlı mesaj vermek zorunluluğundadır. Bu durumda tasarımcı, herkesin anlayabileceği araştırma, analizler ve yaratıcı/artistik sunuşları büyük bir hünerle ortaya koymak ve Rehberlik yapmak zorundadır.

KENT PLANLAMA ÖLÇEĞİNDEN KENTSEL TASARIMA GEÇİŞTE KENTSEL TASARIMDAN NE BEKLENMEKTEDİR??

Kent planlamasının, kentin geleceği için önerdiği biçimlendirmenin (Kentsel Yapı ve Forma ilişkin kararların) ve var olan sorun ve darboğazlarına çözüm için geliştirdiği üst ölçekli kararlardan yapı ölçeğine (mimarlık çözümlerine) geçişi sağlayan *kentsel tasarım* bir ara aşama, bir çerçeve ve bir programlar dizisidir.

1. Dolayısıyla *kentsel tasarımdan* beklenen üst ölçekli planlama politikalarından, bunları hayata geçirecek araçları teşhis ve tespit etmek ve uygulama projeleri geliştirmek/üretmektir. Özetle; '*uygulama için tasarım*' söz konusudur.
2. *Kentsel tasarım* ölçeğinde getirilen çerçevenin ikinci önemli işlevi ise; yalnız Planlama ya da yalnız Mimarlık tarafından gerçekleştirilemeyen, Kent planındaki farklı kentsel işlev alanlarına Kimlik ve/veya Tanım kazandırmaktır. Bir kentsel işlevin doğurabileceği yaşam biçimi ancak bu ölçekte anlam kazanır. İşte o zaman 'kimlik' yalnız görsel/imaj nitelikli öğelerden ya da Simge'lerden oluşmuyor, yaratılan Mekânsal Kimlik çerçevesi içindeki Sosyal Süreç'te çok önem kazanıyor. Bu Ne'dir? Kentin/Kent parçasının fiziksel yapısı ile işlevsel yapısı arasındaki ilişkiye anlam kazandıran

dinamik sosyal süreçlerdir bunlar. Bu sosyal süreçlerin iyi teşhis edilmesi gerekir.

3. *Kentsel tasarım* ölçeği kendi başına ele alındığında Kentsel Alan'da yeni dinamikler yaratabilmenin de bir aracı haline gelebilmektedir.
4. *Kentsel tasarım* kentsel alandaki sürekli değişim ve dönüşümlere, yeniden biçimlendirmelere açık ve karmaşık bir süreç tasarımı'dır. Bu nedenle tek bir tasarımcının ve/veya Tasarım'ın derinliğine veya birikimine bırakılmaz.
5. *Kentsel Tasarım* toptancı, tek elden ve hızlı bir uygulama eylemine uygun değildir. Böylesi radikal bir eylem çok zor ve pahalıdır. Kentsel tasarımı bir süreç olarak kabul ettiğimizde Kentin Zaman ve Mekân boyutunda değişim ve dönüşüm aşamalarına uygulanabilmesi söz konusudur. Kentsel tasarım projesinin bir veya birkaç alt önerisinin gerçekleşmemesi halinde çökmeyecek, etaplanabilirliği ya da etaplandırma esnekliği olması çok önem kazanır.

6. *Kentsel tasarım projesinde:*

- Etaplama-Uygulama programlaması önemli bir yönlendirme aracı,
- Örgütlenme-Uygulama için çok taraflılık ve örgütlenmede katılıma açıklık,
- Finansman-Uygulama için kaynak yaratma ve yatırılan kaynağın geri dönüşümü gibi çok önemli ve göz ardı edilemez bileşenleri vardır.

7. Dolayısıyla '**kentsel tasarım**' projesinin uygulanmasında birçok taraf olacaktır.

- Mülk Sahipleri - Arsa ya da yapı sahipleri (Rantiyeler)
- Mülk Sahibi Olmayan Kentli Halk (kentte çalışan ve yaşayan)
- Özel Sektör - Yatırımcı/Girişimci (Kar-kazanç bekleyen)
- Kamu Sektörü - Örgütleyici ve kaynak yaratıcı ve katılıma, desteğe açık, kar amacı gütmeyen

Bu saydığımız taraflar ve açıklamaya çalışılan konular mevcut (piyasaya açık) imar planlama sürecinde olmayan veya bu tür planlardan hareketle geliştirilmesi çok zor özelliklerdir.

Kentsel tasarım projesinin uygulamaya aktarılabilmesi için en üst planlama ölçeğinden alt ölçeğe doğru birbirine yansıtılan stratejiler, politikalar, araçlar dizgesi söz konusudur:

- **Üst ölçekte - stratejiler olmalı,**
- **Ara ölçekte - politikalar belirlenmeli,**
- **Kentsel tasarım ölçeğinde** - uygulamayı yönlendirecek olanaklar/ fırsatlar ve araçlar tanımlanmalı, programlar geliştirilmelidir.

KENTSEL TASARIMIN NİTELİKLERİ

Kentsel tasarım yalnız kamusal kurallara (regulations) hapsolamaz. Kentsel tasarım yalnız kamu yapıları, alanları veya imar kurallarını belirten haritalama-parselasyon vb. türü

düzenlemelerde değildir. Kentsel Tasarım şu ana başlıkları (topic'leri) içerir:

- Çerçeve planlar yapma,
- Çevresel elemanlar için prototipler yaratma,
- Kentsel aktivite ve yatırımların programlanması,
- Çevresel bilinçlendirme ve katılımcı tasarım,
- Kentsel alan ve mekânların işletme ve yönetimi,
- Teşvik araçları üretme, kente sahip çıkma ve denetimi için kurumsal yapılar oluşturma,

—*Kentsel tasarım* yalnız kıyılar, yeni şehirler ya da kent ve karayollarının çevresel tasarımı ile uğraşmaz. Kentsel tasarım küçük ölçekli öge ve şeylerle de uğraşır. Örnek: Yerel sokakların döşenmesi, evlerin önündeki saçakların biçimleri, yol boyu ve çevresi, ağaçlandırma, yönlendirme işaret ve tabelaları, kent mobilyası ve aydınlatması vb...

—*Kentsel tasarım*, mimarlık ve peyzaj tasarımından kentle ilgilenme biçimi bakımından farklılık taşır, çünkü kentsel tasarımın uğraşı mekân ve zaman boyutlarını kapsar. Politikalar, programlar ve rehberlikler ile şekillenir, içerik kazanır.

—*Kentsel tasarım*, obje ve proje tasarımından ayrılır. Objeye tasarımcıları bir defada bölgesel parklar, büyük köprü yapıları veya daha önceden sınırları ve programları büyük ölçüde belirlenmiş konut projelerini üstlenir, çizer ve tanımlarlar.

—*Kentsel tasarım*, geliştiriciler (developer), işletmeciler (management experts) ve kullanıcılar (users) için çok daha uygun bir ortam yaratır. Çünkü bu tarafların (aktörlerin) sürekli ilgi ve yükümlülükleri vardır. Her türlü kurum, sivil toplum örgütleri (STK'lar), özel geliştiriciler (private developers), planlama ve kontrol, meslek odaları/adamları, kurumsal imar (bayındırlık) kuruluşları, büyük endüstriler (sermaye), yerel ticaret/meslek örgütleri, park-bahçe örgütleri vb. bu süreç içinde rol almak/katılmak isterler.

—*Kentsel tasarımın* önerdiği, planlama ölçeğinden aşağıya doğru yönlendirilen stratejiler kent yaşamının niteliği yönünden önemlidir, kritiktir. Örneğin;

- Kentsel koruma, kentsel yenileme programları
- Yeni kentler kurulması, örgütlenmesi
- Tarihi çevrenin korunması
- Merkezin rehabilitasyonu
- Konut alanlarının rehabilitasyonu
- Kent geçişleri
- Kıyıların idaresi/işletme programları
- Kentsel ağaçlandırma ve kentsel tarım
- Enerji tasarrufu, koruma-kullanma dengelemesi

Kentsel Tasarım'da üç önemli/temel hüner beceri gereklidir:

1. İnsanlar, yerler, olaylar (ve de bunların arasındaki ilişki ve etkileşimi yönlendiren)
2. Kent tasarımının değerleri, tekniği ve kuram hakkında bilgi ve birikimi olmalıdır.
  - Kentsel tasarımcı; politikalar, programlar, teşvikler yönlendirici rehberler ve prototip elemanlar tasarlayabilmelidir.
  - Pure-design soyut olarak öğretilemez fakat bazı somut içeriklerle ilişki kurularak öğretilebilir.
  - Kentsel tasarım çok iyi gelişmiş bir hüner değildir ve çok etkin yöntemler geliştirmek zordur.
  - Kentsel tasarım stüdyo tecrübesi ve seminerlerle yürütülebilir (süreç, tasarım, karşılıklı etkileşim, kuram ve pratik bilgilenmesi)
3. Kent tasarımcısı diyalog kurmada hünerli olmalı, konut alanı sakinleri, müşteriler, karar vericiler ve muhalifler ile kolay etkileyici ve ikna edici diyalog kurabilmelidir. Kent tasarımcısı, kentsel politikaları, kent ekonomisini, yasaları/kuralları, sosyolojiyi, psikolojiyi, ekolojiyi, mühendisliği asgari bir ölçüde de olsa diyalog kurabilmek için bilmek/farkında olmak durumundadır (Ayrıca peyzajı, arazi planlamasını, mimarlığı, kent tarihini, proje yönetimini uygulamayı, toplumsal örgütlenme/örgütlemeyi de belirli düzeylerde bilmek durumundadır).

SONUÇ İÇİN GÖRÜŞLER ve ÖNERİLER

Kentsel Tasarım, aslında mutlaka olması beklenen bir şey değildir. Zaten pratikte yerel yönetim, merkezi yönetim, özel kuruluş ve girişimciler tarafından bir şekilde yapılmaktadır. Ama bu çok önemli uygulama pratiği çoğunlukla makyaj nitelikli projeler ve ambalaj çözümler ile sürdürülmekte, tasarıma ilişkin yukarıda açıklamaya çalışılan yaklaşımlar göz ardı edilmekte veya önemsenmemektedir(Türkiye'de -kentlerde- bu tür örnekler çoğunlukta).

Çağdaş kentsel gelişme yapısında dış mekânlar çoğunlukla motorlu araç hareketi ile şekillendirilmiştir. Trafiğe ayrılan alanlar ve yapı blokları arasında kalan artık mekânlar amaçsız ve niteliksiz kamusal alanlar olarak bırakılmıştır.

Kent merkezlerindeki en önemli işlev ve etkinliklerin düzenlenmesinde motorlu araç kullanımlarına sıkı bir bağımlılık ve ticari amaçlar saklıdır. Kentli insanların pek çoğu kamusal açık alanlara, tarihi ve doğal değerlere yaklaşımın ve kullanımının zor olduğunu farkındadır. Hatta bu tür alanların ve değerlerin bir kısmı özelleştirilmiş ve yok edilmeye terk edilmiştir.

Kentlerde kentin sunduğu birçok hizmet ve kolaylıklardan yeterli düzeyde yararlanamayanlar çoğunluğu oluşturmakta, keza bu büyük çoğunluk kentsel çevrenin oluşumuna katılamamaktadır. Böylece kent mekânlarının yerel ihtiyaçlara

göre iyileştirilmesi, düzenlenmesi de sürekli ertelenmektedir. Bu duruma önemli bir neden de yerel güç odaklarının politik olarak katılıma açık bir tutuma yanaşmamalarıdır. Peki, bu kötü gelişmeye karşı başka seçenekler yok mudur? Ne tür bir planlama yaklaşım, koruma ve kullanma, geliştirme politikaları ve uygulama araçları devreye sokulmalıdır? Bu sorular enine boyuna tartışılmalıdır ama bu yazı kapsamında özetle şunu söylemek olasıdır; asıl amaç kentsel gelişmede çok boyutlu bütünleşme ve bu gelişmenin aşırı ve sağlıksız yönlerinin mutlaka önlenmesi olmalıdır.

- Kentin sunduğu değer ve fırsatlar herkese eşit olarak açılmalı, yaklaşılabilir olmalıdır.
- Kentlinin kendi çevresini oluşturmada söz hakkı ve katılımı sağlanmalı ki bu yolla sosyal ve kültürel etkileşim en çoğa çıkabilsin.
- Kent gerçeğini yeniden yakalamak için sanayileşme ve kalkınmada öncü diğer sektörlerin (turizm vb.) aşırı pompalanması ile yok olan, elden kaçan ve yabancılaşmayı, kolay köşeyi dönmeyi arttıran hatta özendirilen *piyasa değeri* yerine yeniden *kullanım değeri* ölçütleri esas alınmak zorundadır.
- Büyüme ve gelişmeyi öncül amaç almak ve topluma yalnız bunu aşlamak yetersiz ve tehlikelidir. Nasıl bir büyüme? Kimler ve nasıl bu büyümeden pay alacaktır? İnsan ve toplum öğelerini gözden kaçırmadan bu büyüme ve paylaşımı planlamak zorunludur.
- Sağlıklı toplumsal gelişme ile yabancılaşma düzeyi yüksek modernleşmeyi, sanayileşmeyi çok dikkatle değerlendirmek gerekir.

Kentsel tasarıma gelince kentsel gelişme biçimini değiştiremez. Ancak yapabileceği çok önemli bir işlev şudur; önerilen kentsel/çevresel mekânlar, bunların kullanım ve denetimi için sosyal ve kültürel örgütlenmelerin zenginleşmesine, güç kazanmasına yardımcı olabilir.

Kentsel tasarım yerel yapılı ve açık çevrenin niteliğini yükseltmeyi temel ilgi alanı yapmıştır. Fakat bu konuda da pragmatistlerin tuzaklarına düşmemek gerekir. Çünkü yerel eylem ve etkinliklerde bulunurken kentin bütünü gözden kaçırma riski her zaman vardır.

Türkiye'nin gündeminde ön sıralarda yer alan, çok çarpıcı pratikleri yaşanan dönüşüm sendromundan kurtulmasının, başıbozuk gelişme ve yapılaşmadan ve en yüksek kule/bina dikme rekabetinden uzaklaşmasının yolu yeniden bütüncül planlamaya dönüşten, nitelikli kentsel mekân ve çevre üretimi için kentsel planlamaya önem vermekten geçmektedir. Bu konularda, planlama, mimarlık ve kentsel tasarım eğitimi veren üniversitelerin kamuoyunu ve yerel yönetimleri aydınlatma ve bilinçlendirme görevi aciliyet kazanmıştır.

Resim 1.
“Ankara-Çankaya’da space-syntax
örneği” hem semantic, hem
syntactic, hem de pragmatic bir
mekân üretimi-1970’lerin ikinci
yarısı ve 1980’lerin başı.

Resim 2.
“Ankara-Çankaya’da lüks otel ve çarşı kompleksi ile 1980’lerde yaratılan yapay odak” Taşıyacak ulaşım-erişim kanalları ise düşünülemedi!!!

KAYNAKLAR

- Atkinson, S.(1979). “Urban Design Education in Britain”, *First National Conference on Urban Design*, Newyork City,18-21 Oct.1978.
- Bentley, I.(1979). “The Urban Designer as Socially Conscious Developer”,*Architectural Research Review*,No:9,Oxford Polytechnic.
- Gebauer, M.A. and Samuels,I.(1981). “Urban Morphology An Introduction”.Research Note 8 Oxford Polytechnic.
- Gebauer, M.A.(1980). “*Making Cities:Towards a Definition of a Unit of Growth*”,Oxford,Unpublished Thesis J.C.U.D., Oxford Polytechnic.

- Gebauer, M.A.(1980).“Growth within City & Urban Form”.A Project Report 1979/1980,Oxford Polytechnic.
- Garcia, E. and Rimoch, A. (1978). “Urban Morphology:Introduction to the Subject”.Oxford Paper 1978/79, Oxford Polytechnic.
- Goodey, B.(1979). “Towards A Debate on Urban Design” Joint Center for Urban Design Papers, Oxford Polytechnic.
- Hillier, B. and Others (1975). “Space Syntax” London-Barthlett School of Architecture.
- Hillier, B.and Others.(1983). “Space Syntax”. *The Architect Journal*, No:48
- Halphrin,L.and Burns,J.(1974).*Taking-Part*. Cambridge,Mass, MIT.
- Krier, R.(1979). *Urban Space*. London, Academy Editions.
- Lynch, K.(1960).*The Image of the City*. Cambridge,Mass, MIT.
- Lynch, K.(1972). *What Time Is This Place*. Cambridge, Mass, MIT.
- Lynch, K.(1982).*A Theory of Good City Form*. Cambridge, Mass, MIT.
- Moergenster, J. And Durlak,J.(1978). “A Method of Involving Users in the Design of a New Community” *The Canadian Architect*, May, pp 47–53.
- Rapoport, A.(1977). *Human Aspects of Urban Form*, Towards a Man-Enviroment Approach to Urban Form and Design, Oxford-Bergamon.
- Rosenbaum, N.(1976). *Citizen Involmment in Land Use Governance*. Washington DC, The Urban Institute.
- Saarinen, T.(1975). *Environmental Planning: Perception and Behavior*. Boston-Houghton Mifflin.
- Tekeli, İ.(1990). *Bir Kentin Kimliği Üzerine Görüşler*. Jüri Üyelerinin Yazıları, Antalya Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Kitabı.
- Tetlow, J. And Gross, A. (1965). *Homes, Towns and Traffic*. London, Faber&Faber

SUMMARY

The main purpose of this paper is to describe approaches of analysis for the urban fact, which are referred as being a preliminary guide-line for students working on Turkish cities already faced with large scale transformation programmes.

The urban morphology was selected as a multi-dimensional method of analysis for urban structures. Urban morphology covers functional and economic approaches and can also include perceptual, historic, and other aspects. Urban Morphology attempts to make an objective analysis of the city considering: Firstly, the city as a physical concrete fact; secondly, the city as an organism in evaluation and the subject of transformation and change according to changes in society;

thirdly, the city as a focus of interaction between social forces and the built environment that contains them.

The concept of urban morphology can be applied to the whole city and even can be the basis for a theory of urban design. We can essentially consider it as a method of analysis which is basic to find out principles or rules for design. We can also consider of an analogy with language. "A language is a range of components and relationships forming a structure". The analogy consists of understanding the physical form of the city as structure formed by series of components. The language is shaped by signs (or dimensions like semantic, syntactic and pragmatic) that are taken from real life, from situations that have meaning and can constitute an image for citizens who belong to a given society. These signs when referring to the understanding of the city can be seen as analogous to building types which express the values of society in each period of development.

Two types of analysis are proposed. The first one is components that form the city and the second is their relationship and structure. Properties of the city as the expression of values. The relations between these components will form tissues. Tissue implies also a logical organization and dynamic process of transformation and change. The different tissues often correspond with stages of the development of the city.

In order to find a sense and direction within the complex phenomenon of the city, its elements can be analysed as part of three aspects. **Physical structure** of the city, **functional structure** of the city and **the process** that relates the physical form to its functions. Two types of physical structure appear as important. **Thematic structure** and **non-thematic structure**. Examples of thematic elements are the straight streets in a regular grid and the housing types in a residential area. Non-thematic structure consists of those elements and relations which tend to be different from typical ones and it makes references to larger areas than the tissue alone and relates and articulates different tissues together. Non-thematic elements can be classified in two types. Poles and tensions (or channels). Poles are the concentric points of the structure and agglomeration of poles will constitute a centre. Examples of poles are a church, a mosque or a public building. Tensions which are the linear dynamic links (channels) such as boulevards or avenues. These elements can connect different part of the city. They also act as boundaries or limits of different areas that they support. Therefore, the non-thematic or primary structure that it is possible to define the unique and permanent structure of the city.

In the last section of the paper an objective assessment or an evaluation is made about the critical and the anticipated issues on the change of scale from town planning to the lower level of urban design work. What are these steps which make somehow crucial expectations for the future of an urban area?

1. Firstly, it is the stage of production for a proper design which will direct the implementation process.

2. Secondly, the function of an urban project is to create an identity or a definition to the different urban sections will vary activities.
3. Thirdly, the urban design project should be an instrument for the creation of new dynamics in urban structure.
4. The urban design work is a complicated process involving a continues change and transformation in the selected urban area.
5. The urban design project should contain and consider the phasing programme for implementation process, the organization of a participation medium for stakeholders, the financial (a budgetary) programme for the whole stages of implementation.
6. The implementation process should contain several parties such as, the citizens with real estate ownership; the citizens without any ownership; the private sector acting as developer and investor; the public sector taking part as organizer, finance provider and promoter of public participation.
7. Within the continues process starting from town planning stage down to the implementation of urban design project, following items should be considered in a hierarchical order: in the upper scale, the strategies to be defined; in the medium scale, the policies to be explained; in the design scale, the means and ends, opportunities and instruments for implementation and including a phased development programme to be prepared in a detailed written statement.

Consequently, a descriptive and expected qualification of an urban design and designer is explained under three headings. And a short section on the author's opinions and several proposals about the urban fact in which social, economic and spatial aspects with reference to urban community as a whole are also included.

ÖZGEÇMİŞ

Doç. Dr. Özcan ALTABAN: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Mimarlık Bölümünden 1961 yılında mezun oldu. 1966-68 yılları arasında İngiltere'de Şehir Planlama dalında İkinci Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 1994-96 yılları arasında ODTÜ Şehir Planlama Ana Bilim Dalı Başkanlığını yürüttü. 1994 yılında İTÜ Mimarlık Fakülte'sinden Şehir Planlama Doktora derecesi aldı. 1996 yılında Doçent olan ALTABAN, 1981-82 döneminden 2005 yılına kadar ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde tam zamanlı Öğretim Üyesi olarak çalışmıştır. Eylül 2005'de emekli olan ALTABAN üniversitedeki görevine yarı zamanlı olarak devam etmektedir.